

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної і соціальної педагогіки та психології
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Дипломна робота магістра

з теми

**ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У СІМ'Ї ЯК
СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА**

Виконала:

студент 2 курсу,
групи Szb1-M18

спеціальності

232 Соціальне забезпечення

Мізинець Іванна Іванівна

Керівник: **Мельник Л.П.**,

завідувач кафедри соціальної педагогіки і
соціальної роботи, кандидат педагогічних
наук, доцент

Рецензент: **Вержиковська О.М.** завідувач
кафедри медико-психолого-педагогічних
основ корекційної освіти, кандидат
педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	7
1.1 Домашнє насильство: визначення, види, прояви, ознаки та причини.....	7
1.2 Різновиди та ознаки насильства щодо дітей.....	17
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ СІМ'ЯХ.....	38
2.1 Результати опитування населення щодо проблеми насильства в сім'ї.....	38
2.2 Аналіз дослідження осіб, які зазнавали насильства в сім'ї щодо протидії домашнього насильства.....	51
РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	68
3.1 Інформаційно-просвітницька, методична робота щодо запобігання насильству.....	68
3.2 Профілактична діяльність фахівця соціальної сфери щодо протидії домашнього насильства.....	95
ВИСНОВКИ.....	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	117
ДОДАТКИ.....	125

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні проблема домашнього насилля є досить поширеною у вимірі сучасного соціального простору, а також однією з найбільш розповсюджених у світі форм порушення прав людини. Домашнє насилля вважається серйозною проблемою в кожній країні, де вивчається це питання. Не оминула ця проблема і Україну. Наша країна, як і більшість країн світу, переживає негативні соціальні процеси, які супроводжуються значними кризовими змінами у суспільстві. Одним із таких явищ є насильство.

Насильством наповнені різні сфери людського буття: політичне, економічне, духовне та сімейно-побутове. Воно має вираження у війнах, убивствах, знеціненні життя, пануванні таких явищ як антигуманність, агресія, жорстокість. Війни, заколоти, революції, страти, терор стали ледве не нормою життя людей.

Загострення конфліктів в різних регіонах багатьох країн світу, проблеми біженців і збільшення випадків смертності в результаті терористичних інцидентів, сприяє тому, що наша планета стає менш мирною.

Насильство є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Зазвичай, найбільше страждають від насильства жінки, діти та люди похилого віку. Найпоширенішим і найбільш складним для протидії є домашнє насильство. Насильство в сім'ї або родині притаманне для багатьох держав, незважаючи на їх позитивні здобутки у законодавчій, політичній та практичній сферах.

За статистикою, яку оприлюднили під час голосування за Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за актами насильства у сім'ї або є їхніми вимушеними учасниками, а майже 70 % жінок піддаються різним

формам знущань і принижень. Щорічно близько 1500 жінок, і ця тенденція збільшується за останні три роки, помирають від рук власних чоловіків. Діти скривджених матерів у 6 разів схильніші до суїциду, а 50 % - до зловживань наркотиками. Майже 100 % матерів, які зазнали насильства, народили хворих дітей - переважно з неврозами, заїканням, енурезами, церебральним паралічем, порушенням психіки.

Домашнє насильство в Україні - причина 100 тисяч днів госпіталізації, 30 тисяч звернень до відділів травматології, 40 тисяч викликів лікарів. Водночас, лише 10 % постраждалих звертаються за допомогою. Адже донині багато хто вважає такі стосунки "нормальними".

Розрахунки, проведені Інститутом демографії і соціальних досліджень на замовлення Фонду народонаселення ООН, говорять про те, що щорічно 1,1 млн українок стикаються з фізичною та сексуальною агресією в сім'ї, і більшість з них мовчать.

За статистикою Всесвітньої організації охорони здоров'я, 38 % вбивств жінок у світі - справа рук їх партнерів. У деяких країнах ця цифра наближається до 70 %. Одна з чотирьох жінок земної кулі упродовж усього життя страждає від сексуального насильства.

Аналіз наукових праць (Н. Максимової, К. Мілютіної, А. Довженко, А. Присяжнюк, В. Ганцюри) показав, що вивчаються соціально-психологічні аспекти проблеми насильства, специфіка родинного насильства, вплив ситуації насильства на особистісний розвиток людини; проводиться соціологічний аналіз явища «домашнього насильства»; аналізуються особливості впливу сім'ї на девіантну поведінку неповнолітніх; розробляються методичні рекомендації щодо попередження насильства в сім'ї та допомоги жертвам домашнього насильства.

Проте, актуальним залишається питання щодо формування у суспільстві нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, усвідомлення насильства як порушення прав людини.

Визначення проблеми дозволило сформулювати тему нашого наукового дослідження: **«Попередження домашнього насильства у сім'ї як соціальна проблема»**.

Мета роботи – вивчення особливостей попередження домашнього насильства у сім'ї.

Завдання дослідження:

1. Систематизувати і узагальнити сучасні науково-методичні знання, вітчизняний та світовий досвід роботи фахівців з попередження домашнього насильства у сім'ї.

2. Здійснити аналіз дослідження домашнього насилля в сучасних українських сім'ях.

3. Організувати превентивну соціальну роботу щодо попередження домашнього насильства.

Об'єкт дослідження – сім'я (діти та батьки).

Предмет дослідження – теоретико-методологічні основи превентивної соціальної роботи щодо попередження домашнього насильства.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що організація попередження домашнього насильства у сім'ї буде сприяти зменшенню даного негативного явища у суспільстві.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань проведено аналіз та узагальнення даних науково-методичної та спеціальної літератури, спостереження, анкетування, тестування, експеримент.

Практичне значення одержаних результатів: Результати дослідження можуть бути використані фахівцями соціальної сфери для організації попередження домашнього насильства у сім'ї.

Апробація результатів дослідження. Оприлюднення результатів дослідження здійснювалось на студентських наукових конференціях Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка протягом 2018-2019 рр.

Робота виконана на замовлення Кам'янець-Подільського міського центру для сім'ї, дітей та молоді (Довідка № 1012/01-12).

Публікації. Результати роботи опубліковані у Збірнику наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології / за ред. Н. С. Гаврилової. Вип. 13. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006». 2019.

Структура дипломної роботи магістра включає: вступ, три розділи (з підрозділами), висновків та списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Виконане нами теоретико-експериментальне дослідження дозволило зробити наступні загальні висновки.

1. Домашнє насильство це - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Типи насильства в сім'ї: між подружжям; між батьками і неповнолітніми дітьми; між дорослими дітьми та батьками; між дітьми в одній родині; насильство між іншими членами сім'ї.

Основні ознаки домашнього насильства:

- насильство завжди здійснюється за попереднього наміру, тобто умисно;
- дії унеможливають ефективний самозахист;
- дії порушують права і свободи особи;
- насильницькі дії спричиняють шкоду (фізичну, морально-психологічну, матеріальну) іншій особі.

Законодавство України у сфері протидії домашньому насильству закріплює чотири форми такого насильства: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне.

Насильником (кривдником) здебільшого стає людина, яка сама переживала насильство, має «занижену» самооцінку, прагнення контролю, домінування (ставить свої цінності, упередження вище за інші та нав'язує їх), не в змозі висловити свої потреби та зрозуміти потреби іншого.

Щодо постраждалого/постраждалої: це часто людина, яка сприймає акт насильницьких дій як спосіб отримання любові через страждання. Постраждалі

мають проблеми із виставленням меж, кордонів, не вміють їх відстояти, в їхній простір можна втрутитися безкарно.

Причини, що призводять до домашнього насильства є наступні:

- соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві; пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки);
- економічні (матеріальні нестатки; відсутність гідних умов життя та одночасно - відсутність умов для працевлаштування і заробітку грошей; економічна залежність; безробіття);
- психологічні (стереотипи поведінки);
- педагогічні (відсутність культури поведінки - правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової);
- соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини);
- правові (ставлення до насильства як до внутрішньосімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї - як до власності; недостатня правова свідомість);
- політичні (схильність до гендерних стереотипів; недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності; увага до материнства й дитинства, а не до сім'ї загалом; брак уваги до батьківства, чоловіків);
- соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів; алкоголізм, наркоманія, агресія тощо);
- фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій; прийом збуджувальних лікарських препаратів; хвороби нервової системи тощо).

У практиці соціально-педагогічної роботи часто використовують поняття «жорстоке ставлення щодо дитини», що включає фізичне насильство, інцест і сексуальне насильство, а також психологічно негативне звернення, що

може мати на увазі, наприклад, ігнорування дитини або залучення до насильства між батьками чи іншими членами сім'ї.

Крім того, насильство проявляється і в закладах освіти та має різну природу і характер, буває як у формі одноразових насильницьких дій, так і у вигляді постійних знущань, принижень і систематичного цькування (булінг).

Будь-який вид насильства формує у дітей такі особистісні і поведінкові особливості, які роблять їх малопривабливими і навіть небезпечними для суспільства.

2. Отримані в результаті соціологічного опитування населення, про насильство в українських сім'ях можна говорити як про одну з найбільш поширених соціальних проблем в Україні – його зазнавали *особисто* 44% громадян нашої держави, в більшості випадків ними виявлялись жінки та діти. Такі дані співпадають зі світовим дослідженнями, результати яких свідчать про те, що від домашнього насильства потерпає кожна четверта жінка в світі. Третина (30%) населення України зазнавала насильства до 18 років, і така ж кількість (29%) – після досягнення повноліття, при цьому його жертвами з віком все більше жінок стає (33% жінок порівняно з 23% чоловіків).

Разом з тим, аналіз відповідей респондентів дає можливість зрозуміти, що в ієрархії проблем, які становлять найбільшу загрозу для українських родин та якими найбільше переймається населення, перше місце посідає нестача грошей для повноцінного життя родини – 56%, зловживання алкоголем серед членів сім'ї турбує 41% опитаних, 38% переймаються безробіттям та проблемами працевлаштування, а от серед тих, хто занепокоєний насильством в сім'ї, є в середньому 8% (12% респондентів переймаються психологічним насильством, 10% – фізичним, 5% – економічним, 4% – сексуальним).

Незалежно від віку жертв найпоширенішим в Україні видом насильства в сім'ї є психологічне, яке, фактично, супроводжує всі інші види насильства; наступними за поширеністю є фізичне, економічне та сексуальне насильство. Зокрема, після досягнення повноліття 23% українців потерпають від

психологічного насильства (26% жінок і 18% чоловіків), 9% – від фізичного (13% жінок та 5% чоловіків), 11% – від економічного (13% жінок і 9% чоловіків), а 1% – від сексуального насильства. Серед найпоширеніших форм психологічного насильства в сім'ї респонденти виділяли приниження та постійний контроль за поведінкою.

Щодо фізичного насильства, то незалежно від віку опитані зізнались, що найбільше потерпають від застосування фізичної сили, що супроводжується нанесенням легких тілесних ушкоджень. У дитячому віці українці найбільше потерпають від примусу стояти в нерухомому положенні, а в дорослому віці – від застосування фізичної сили, що супроводжується нанесенням тілесних ушкоджень. Найпоширенішою формою економічного насильства в Україні є примус звітувати про кожну витрачену копійку, якщо, звичайно, сім'я не є у скрутному фінансовому становищі.

Якщо розглядати розповсюдженість цих видів насильства не загалом серед населення, а лише серед тих респондентів, хто хоча б раз у житті зазнали насильства в сім'ї, то 79% потерпали від психологічного насильства (81% жінок і 76% чоловіків), 48% – від фізичного (47% та 48% відповідно), 38% – від економічного (41% жінок і 35% чоловіків), від 3% – сексуального (3% та 1% відповідно).

Серед осіб, які вчиняють насильство в сім'ї, 70% становлять чоловіки (віком від 30 до 39 років), проте в більшості випадків члени родини не висловлювали незадоволення подібними насильницькими стосунками. Це можна пояснити не лише бажанням жертв «не виносити сміття з хати», але й низьким рівнем правової культури населенням і незнанням своїх прав. Як виявило опитування, більшість громадян України не знає про існування законодавства з протидії насильству в сім'ї, зокрема, про чинний Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Лише 27% опитаних (більшість з яких становило молоде покоління) було щось про нього відомо.

Діти вперше стикаються з фізичним насильством в сім'ї переважно в

молодшому шкільному віці (7–12 років), з психологічним та економічним – у підлітковому (13–17 років). Жінки здебільшого починають потерпати від насильства у 20–29 років (у віці, в якому найчастіше одружуються і народжують дітей).

Готовність дорослого населення України звертатися по допомогу до спеціалізованих установ в разі пережитого насильства є досить низькою. Навіть потерпаючи від насильства, 75% населення України (серед них 37% становлять чоловіки) не зверталось по допомогу до жодної з інстанцій чи установ, які працюють в даній сфері. На відміну від чоловіків, які у більшості випадків нічого не роблять і звинувачують самих себе в тому, що сталося, жінки більш схильні повідомляти по ситуації насильства та шукати підтримку і допомогу (46% жінок порівняно з 26% чоловіків). Більшість жертв насильства в сім'ї намагаються вирішити проблему самотужки або звертаються до родичів. Так, кожна п'ята жінка, яка стала жертвою насильства в сім'ї, не вживала жодних заходів, навіть не намагалася захистити себе чи переконати агресора. Швидше за все, страх і сором винести інформацію за межі сім'ї ще досі залишається потужним і поширеним мотивом, який утримує жертву насильства від активних дій, спрямованих на свій захист.

Близько половини дорослого населення висловлює довіру тим організаціям, які, на їхню думку, повинні допомагати у випадках насильства в сім'ї. Такими організаціями виявились бюро судмедекспертизи (55%), психологічні служби (52%), релігійні організації (50%), громадські організації (46%), правоохоронні органи (45%). Проте навіть якщо постраждалі довіряють цим організаціям, це не гарантує, що вони звернуться до них по допомогу. Так, лише 13% жінок, які постраждали від фізичного насильства, зверталися до міліції, опитані жертви сексуального насильства взагалі ні до кого не звертались по допомогу.

Протягом 2019 р. насильство в сім'ї мало місце в 11% українських родин, особисто від нього потерпали 7% населення. Частіше страждали мешканці Києва

та північних областей, мешканці сіл, в переважній більшості ними були молоді люди віком до 30 років. Насильство в сім'ї однаковою мірою поширено і серед заможних, і серед незаможних родин.

Жертви насильства в переважній більшості не приносять основного доходу в сім'ю та є економічно залежними від свого чоловіка, а це в свою чергу сприяє проявам насильства з його боку та змушує жінку й надалі перебувати у насильницьких стосунках.

Основними причинами насильства в сім'ї за узагальненими даними опитування населення та оцінками експертів є психологічні проблеми агресора, досвід поведінки в родині батьків, психологічна залежність жертви, її фізична слабкість та юридично-правова неграмотність, стереотипи у сімейних відносинах, зокрема деструктивний гендерний стереотип про домінуючу роль чоловіка в сім'ї.

Насильство в сім'ї як існуючу або потенційну загрозу для їхньої власної сім'ї визначило 23% жінок (та 20% чоловіків): 12% вбачають загрозу в можливості скоєння психологічного насильства (психологічна напруга, приниження, контроль, ігнорування тощо), 10% –фізичного, 5% –економічного, а 4% –сексуального насильства в сім'ї. Разом з тим, серед основних загроз для родини в умовах фінансово-економічної кризи населення визначило нестачу грошей для повноцінного життя родини (56%), зловживання членів сім'ї алкоголем (41%), безробіття та проблеми працевлаштування (38%).

Психологічне та фізичне насильство над дітьми закриває їм шлях до успіху в житті, шкодить їхньому психічному здоров'ю, і це підтвердили результати опитування – близько половини тих, хто зазнавав насильство в дитячому віці, зазнавав його і в дорослому житті (порівняно з 20% тих, які жили у сім'ях без насильства), переносив знайому вже модель насильницьких стосунків у свою власну новостворену сім'ю.

Можливими шляхами профілактики насильства в сім'ї експерти називають популяризацію інформації про неприпустимість насильства над хлопцями

шкільного віку (які у порівнянні з дівчатами частіше потерпають від нього), оскільки у дорослому віці вони переносять відповідну модель стосунків у власні сім'ї. Також слід акцентувати увагу на неприпустимості насильства з боку батька та демонструвати його позитивний образ люблячого та турботливого чоловіка. Важливим і ефективним елементом протидії цьому явищу має бути висвітлення інформації про можливі шляхи виходу з ситуації, про установи, до яких можна звернутись і в яких випадках, а також надання детальнішої інформації про саме явище насильства в сім'ї та його можливі форми. Зокрема, слід акцентувати увагу на сексуальному та психологічному насильстві – про перше зазвичай говорять неохоче, не сприймаючи його як прояв насильства, а друге найчастіше сприймають як соціальну норму. Звертати увагу потрібно і на хибність позиції «невтручання в сімейні справи» у випадках насильства в сім'ї, популяризувати інформацію про те, куди можна звернутися людям, які стали свідками насильства в сім'ї. Розроблені методики профілактики насильства, а також вивірена державна політика в напрямку протидії насильству в сім'ї, можуть дати позитивний результат вже в найближчому майбутньому.

3. Протидія домашньому насильству - це система заходів, які спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки.

Методологією соціальної роботи в аспекті профілактики домашнього насильства щодо дітей є концепція «допомоги для самопомоги», яка змінює свідомість і поведінки дорослих і дітей. Ця концепція розглядає людину як суб'єкт, а не об'єкт соціальної роботи, що означає формування в неї відповідальності за своє життя, свій вибір, уміння свідомо користуватися своїми правами на основі знання про них. У «допомозі для самопомоги» це означає:

1. Виявлення особливостей і проблем молоді, дітей, жінок, кривдників в аспекті запобігання домашньому насильству.

2. Формування позитивної мотивації до сприйняття соціальних послуг та стимулювання молоді до засвоєння інформації щодо протидії домашньому насильству.

3. Встановлення контакту з молоддю і членами їх сімей і надання їм соціальної допомоги, тобто такого комплексу соціальних послуг, який сприяє не тільки відмові від насильства, але й підвищенню соціального статусу молоді, її особистому розвитку на основі оволодіння знаннями про свої права, навчання вмінню ними користуватися та їх відстоювати, створення умов для їх реалізації, використовуючи при необхідності соціальну опіку і підтримку, соціальний менеджмент. Наслідком такої допомоги можуть бути: знання, що запобігають домашньому насильству, вміння і навички щодо критичної оцінки, прийняття рішення й управління собою в ситуаціях, які можуть призвести до насильства, негативне ставлення до насильства.

4. Спрямування молоді до самопомоги в напрямку запобігання насильству через надання інформаційних послуг про установи та організації, які вирішують такі проблеми.

Загалом визначають наступні форми запобіжних заходів проти насильства на дітьми: первинні, вторинні та третинні.

Є чотири види спеціальних заходів з попередження насильства:

1. Терміновий заборонний припис стосовно кривдника (ст. 25 Закону).
2. Обмежувальний припис стосовно кривдника (ст. 26 Закону).
3. Взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи (ст. 27 Закону).
4. Направлення кривдника на проходження програми для кривдників (ст. 28 Закону).

Дослідження проводилось на базі Кам'янець-Подільського міського центру для сім'ї, дітей та молоді із залученням дітей Кам'янець-Подільської загальноосвітньої школи I-II ступенів №11, Воно виявило, що близько 9% опитаних респондентів не почувають себе безпечно вдома. 14% опитаних дітей

зазначили, що стикаються із жорстоким поведженням та насильством “дуже часто”, ще 18% - “часто”. Найчастіше джерелом жорстокого ставлення до дітей є спілкування з батьками та братами (сестрами) у сім’ї. Погані взаємини між старшими та молодшими дітьми часто зумовлюють складні стосунки з батьками, оскільки здебільшого скандали з батьками виникають саме через конфліктні стосунки між дітьми у сім’ї.

Серед респондентів віком 10-14 років 2% респондентів зазнали сексуальних домагань. 16% зазначили, що протягом останніх 12 місяців пережили поранення чи погрози, водночас хлопці вдвічі частіше зазначали, що їх було поранено, ніж дівчата. 36% опитаних протягом останнього року брали участь у бійках. Кожен десятий респондент переніс брутальне ставлення (фізичні образи) від близької людини.

Далі була розроблена анкета, яка передбачала вивчення результативності проведеної роботи. Анкетування було проведено для вчителів, батьків, та дітей.

При відповіді на запитання «Чи були мені відомі відомості, щодо проблеми насилля над дитиною в сім’ї?», 53,2% опитаних вказали, що ні; 17,6% - частково; 28,2% - відомі. Звісно, що після проведеної роботи інформація стала доступна учасникам, можемо вважати у 100% досліджених.

Аналіз запитання «Чи допоможуть отримані знання запобіганню насилля над дитиною?» був наступним: 7,1% - ні; 53,2% - так; 39,3% - частково.

Щодо питання про найважливіші аспекти роботи досліджувані відповіли наступним чином: 53,2% - вважають важливими питання про права і потреби дітей; 7,1% - про майстерність управління собою і ситуацією; 25% - інформацію щодо визначення насилля; 21,4% - розв’язання конфліктів раціональним способом.

Проведена нами робота, звичайно розрахована на перспективу, проте ми можемо зазначити, що досліджувані відмічають її необхідність. Ми охопили в своїй роботі дітей, батьків, вчителів з метою привернення уваги до проблеми насилля над дитиною у сім’ї, інформування щодо прав та потреб членів родини;

толерантного ставлення до дітей з різних сімей; майстерності управління собою і ситуацією; комунікативних умінь суб'єкт-суб'єктного спілкування; взаємодії фахівців з сім'єю; розв'язання конфліктів раціональним способом. Все це в майбутньому принесе ще більш вагомні результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми теорії та практики соціальної роботи на межі тисячоліть : монографія / за ред. А. Й. Капської. К.: УДЦССМ, 2001. 344 с.
2. Аніщук Н. В. Типологія основних форм гендерного насильства / Н.В. Аніщук // Правове життя сучасної України: Тези доповідей Всеукр. наук. конф. (Одеса, 18–19 квіт. 2008 р.) / Одеська нац. юрид. академія. О.: Фенікс. 2008. С. 82–83.
3. Асанова Н.К. Жестокое обращение с детьми: основные методологические вопросы, практические и правовые аспекты. М.: ВЛАДОС, 1997. С. 16-45.
4. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія. Харків: ФО-П Макаренко. 2014. 360 с.
5. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Центр учбової літератури. 2009. 208 с.
6. Бойко О. В. Насильство у сім'ї: соціологічний аналіз явища : автор. дис. ... на здобуття ступеня к. соц.н.. – Національний університет внутрішніх справ 2018. 20 с.
7. Бондаровська В. У допомогу тим, хто працює з жертвами домашнього насильства // Інформаційно просвітительське издание «Я» (Спецвыпуск «Гендерное насилие»). № 4 (20). 2007. С. 6-7.
8. Бурова С.Н., Янчук О.А. Домашнее насилие в отношении женщин и их жизненные стратегии // Социология: научно-теоретический журнал / Белорусский государственный университет. 2010. № 4. С. 99–116.
9. Волосевич І., Коноплицька Т., Костюченко Т., Марценюк Т. Комплексне дослідження становища жінок, які проживають у сільській місцевості. К. : ВАІТЕ. 2015. №88. С. 5.

10. Волосевич І., Костюченко Т., Комарова Н., Марценюк Т. Оцінка обізнаності про існування Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та дотичних до неї законів / за підтримки Фонду народонаселення ООН в Україні [Електронний ресурс]. К. 2014. 28 с.

11. Воронцова Т.В. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі "Основи здоров'я" (основна і старша школа) [Електронний ресурс] К. : Алатон, 2017. - Режим доступу: <https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcLXZwZVIJaFBCS3c>.

12. Вступ до соціальної роботи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. К.: Академвидав. 2005. 304 с.

13. Галай А. О., Галай В. О. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія. Київ: КНТ. 2014. 160 с

14. Глобальне опитування про булінг [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.unicef.org/ukraine/ukr/infographicbullying-upd.pdf>.

15. Голіна В. В., Колодяжний М. Г., Шрамко С. С. та ін. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків: Право. 2017. 284 с.

16. Грабська І. А. Насильство в подружніх відносинах / І. А. Грабська // Практична психологія і соціальна робота. К. 1998. № 9. С. 20–23.

17. Етимологія насильства над жінкою в сім'ї // Соціальна робота в Україні на початку ХХІ століття: проблеми теорії і практики : [матер. доповідей на міжнар. наук.-практ. конференції м. Київ (29-31 жовтня 2002 р.)]. К.. 2002. С. 119–130.

18. Дубич К. В. Історія і теорія соціального забезпечення в Україні та за кордоном. Навчальний посібник. Львів : «Магнолія 2006». 2017. 272 с.

19. Довідник з соціальної роботи : навчальний посібник / за ред. Л. М. Дунаєвої. Одеса : «Одеський національний університет імені І. І. Мечникова», 2015. 402 с.
20. Євтух М. Б., Грищенко С. В., Михайлишин Г. Й. Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах. Навчальний посібник. Івано-Франківськ : Місто НВ. 2011. 388 с.
21. Забеліна Т.А. Жінка та насильство. М. : ЭКСМО-Пресс. 2001. 105 с.
22. Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" від 7 грудня 2017 року № 2229-19 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
23. Закон України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю" від 21 серпня 2001 року № 2558-III [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
24. Запобігання та протидія насильству в сім'ї : методичні рекомендації для соціальних працівників. К. : ДЦССМ. 2004. 192 с.
25. Запобігання насильства в сім'ї / Під заг. ред. А.В.Довженко, А. Й. Присяжнюк, В. А. Ганцюра. К. : ТОВ НОВА. 2014. 136 с.
26. Запобігання насильству в сім'ї: Метод. посібн. для працівників міліції / за ред. Т. О. Проценко, О. І. Логвиненко, І.П. Багаденко та ін. Київ: Тютюкин. 2011. 102 с.
27. Капська А.Й. Соціальна робота : навчальний посібник. К. : Слово. 2011. 400 с.
28. Ковальова О. В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: дис. канд. юрид. наук.: 12.00.07 Харківський національний університет. Х. 2008. 238 с.
29. Кочемировська О. Можливості виявлення та попередження насильства в сім'ї : основні поняття. Харків : НТМТ. 2008. 44 с.
30. Лесько Н. В. Державна політика України у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: адміністративно-правові проблеми

формування та реалізації : монографія. Київ : Видавництво «Людмила». 2017. 472 с.

31. Лесько Н.В. Загальна характеристика статусу суб'єктів попередження насильства в сім'ї / Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер. юридична. 2016. № 837. С. 87–91.

32. Лесько Н. В. Досвід зарубіжних країн у сфері захисту дітей від насильства / Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Юридичні науки». 2017. № 4. Т. 2. С. 20–23. 11.

33. Лесько Н. В. Служба у справах дітей як суб'єкт захисту дітей від насильства. / Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. «Право». 2017. № 45. Т. 2. С. 26–29

34. Лесько Н. В. Напрями удосконалення державної політики захисту дітей від насильства. Порівняльно-аналітичне право : електронне наукове видання. 2018. № 2. С. 232–234.

35. Лесько Н. В. Історичні аспекти становлення проблеми насильства щодо дітей / Прикарпатський юридичний вісник. 2018. № 1 (22). С. 117–120

36. Лукашевич М. П. Соціальна робота: теорія і практика : навч. посіб. К. : Каравела. 2007. 341 с.

37. Маєрчик М., Плахотнік О. Гендероване насильство: між звичаєм і злочином. К. : Критика. 2013. 153 с.

38. Максимова Н.Ю. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства. К. : Комітет сприяння захисту прав дітей. 2003. 203 с.

39. Марценюк Т.О. Ранні шлюби в Україні: хто і чому одружується в ранньому віці // Наукові записки НаУКМА. 2014. Т. 161 : Соціологічні науки. С. 83-90.

40. Марценюк Т.О., Хуткий Д.О. Насильство у сучасній українській сім'ї (на прикладі АР Крим) // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. 2012. № 999 : Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». С. 154-160.

41. Методичні рекомендації щодо надання психосоціальної допомоги особам, постраждалим від гендерно зумовленого насильства Департаменту соціального захисту населення Запорізької обласної державної адміністрації. КЗ «Запорізький обласний центр соціально-психологічної допомоги» Запорізької ОДА. Запоріжжя. 2016. С. 34-35.

42. Методичні рекомендації щодо організації роботи дільничних інспекторів міліції з протидії насильству в сім'ї / Укладачі: Запорожцев А.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М., Заброда Д.Г., Басиста І.В. Київ. 2010. 172 с.

43. Мінакова К. Основні соціально-педагогічні та психологічні характеристики жінки – жертви сімейного насилля. К. : Соціальна педагогіка. 2005. № 2. С. 43–47.

44. Мірошниченко А.В. Насильство в сім'ї [Електронний ресурс] / Правова освіта. Сайт Головного управління юстиції у Кіровоградській області. - Режим доступу: http://pravovaosvita.ucoz.ua/publ/nasilstvo_v_sim_39_ji/1-1-0-13.

45. Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанток // МБФ "Альянс громадського здоров'я". Київ. 2018. 35 с.

46. Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанток // МБФ «Альянс громадського здоров'я». Київ. 2017. 35 с.

47. Насильству немає виправдання : добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю / уклад. Т.І. Касьяненко, Ж.П. Швачко. Суми. 2017. 33 с.

48. Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанток. Київ. 2019. 37 с.

49. Попередження домашнього насильства. Навчальний посібник для консультантів «Гарячих ліній» / Упорядники: О.В. Краснова, О.А. Калашник Київ. 2016. 90 с.

50. Предотвращение насилия в образовательных учреждениях. Методическое пособие для педагогических работников / под ред. Т.А. Епомяна. М. 2015. 246 с.

51. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю : навчальний посібник / за ред. Л.М. Вольнова. К. 2012. 275 с.

52. Романцова С. В. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 вересня 2013 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2013. С. 498–502.

53. Романцова С. В. Концептуальні засади запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні. Актуальні питання правової теорії та юридичної практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 11–12 жовтня 2013 р.). Херсон: Гельветик. 2013. С. 187–189.

54. Сукмановська Л. М. Історичні аспекти проблеми виникнення домашнього насильства / Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 3. С. 272–280.

55. Симоненко Н. О. Попередження та профілактика сексуального насильства в сім'ї. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 24 берез. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2017. С. 100–102.

56. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів: науково-навчально-методичний посібник для студентів, магістрантів, аспірантів та спеціалістів у галузі соціальної педагогіки, соціальної роботи / С.Я.Харченко, М.С. Кратінов, Л.Ц. Ваховський, В.О. Кратінова, О.П. Песоцька, О.Л. Караман. Луганськ: «Альма-матер». 2003. 198 с.

57. Соціальна робота: технологічний аспект / за ред. А.Й. Капської. К. : ДЦССМ. 2004. 246 с.

58. Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти / В.М. Бондаровська, О.О. Кочемировська, Г.М. Лактіонова, Ю.В.Онишко, Г.О. Христова / заг. ред. О.О. Кочемировської. К.: Вид-во ФОП Клименко Ю.Я. 2017. 372 с.

59. Стромило А.П. Насильство над дітьми та його наслідки // Вісник Черкаського університету. Науковий журнал. 2010. № 121. С. 140-143.
60. Теорії і методи соціальної роботи : Навч. посібн. - / за ред. М. П. Лукашевича, І. І. Миговича. – 3–е вид. доп. і випр. К. : МАУП. 2003. 168 с.
61. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю. Навч. посіб. К. : ДЦССМ. 2002. 132 с.
62. Харченко О.І. Порівняльна характеристика методологічних підходів у соціологічних дослідженнях // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб.наук.пр. / Київ. Нац. Ун-т ім. Тараса Шевченка. К. : Логос. 2011. Вип. 13. 2011. С. 104.
63. Хряпінський П. В., Світличний О. О., Чмут С. В. Ненасильницькі злочини проти статевої недоторканості неповнолітніх: монографія в 2-х ч. / за наук. ред. П. В. Хряпінського. Дніпропетровськ: Нац. гірн. ун-т –Літограф. 2016. 526 с.
64. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури. 2006. 464 с.
65. Шведова Н. О. Про насильство щодо жінок // Насильство і соціальні зміни. К. 2000. № 2-3. С. 38–53.
66. Філіппов С. О. Віктимологічні аспекти запобігання домашньому насильству. // Проблеми законності. 2019. Вип. 144. С. 153–161. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.144.155729>
67. Юрків Я.І. Сутність та зміст соціального феномену «насильство в сім'ї» // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Вип. 27. С. 234.
68. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования: описание, объяснение, понимание социальной реальности. М.: Добросвет. 1999. 53 с.
69. Як реагувати на випадки насильства в сім'ї. Для адвокатів, юристів та фахівців центрів/бюро безоплатної правової допомоги // ГО «Ла Страда-

Україна», Київський регіональний центр безоплатної правової допомоги.
Програма Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Київ, 2015. 24 с.